

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

9 maja 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Roman Trzaskowski (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 9 maja 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z 6 maja 2022 r., V ACa 92/22,
w sprawie z powództwa A. W., A. W.1, H. W. i J. W.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o zapłatę i ustalenie,

I. uchyla zaskarżony wyrok w części:

- oddalającej apelację pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego w Gdańsku z 25 października 2021 r., I C 2099/20 w zakresie rozstrzygnięć zawartych w punktach 2 i 3 oraz 5 i 6;
- orzekającej o kosztach postępowania apelacyjnego i w tych granicach przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego;

II. oddala skargę kasacyjną w pozostałej części.

Władysław Pawlak Roman Trzaskowski Agnieszka Piotrowska

[PG]

UZASADNIENIE

Powodowie A. W., A. W.1, H. W. i J. W. w ostatecznie sprecyzowanym żądaniu pozwu skierowanym przeciwko Bank S.A. w W. domagali się ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy kredytu na cele mieszkaniowe [...] z 17 stycznia 2008 r. zawartej przez nich z K. S.A. w W. (poprzednikiem prawnym pozwanego) oraz zasądzenia na ich rzecz w częściach kwoty 147 889, 60 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia następującego po doręczeniu pozwanemu odpisu pozwu.

Wyrokiem z 25 października 2021 r. Sąd Okręgowy w Gdańsku: 1) ustalił, że stosunek prawny wynikający z umowy kredytu zawartej 17 stycznia 2008 r., zmienionej aneksem nr 1 z 1 lutego 2018 r., pomiędzy powodami a poprzednikiem prawnym pozwanego nie istnieje; 2) zasądził od pozwanego na rzecz powodów A. W. i A. W.1 łącznie kwotę 73 944,84 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 11 grudnia 2020 r. do dnia zapłaty;

3) zasądził od pozwanego na rzecz powodów J. W. i H. W. łącznie kwotę 73 944,84 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 11 grudnia 2020 r. do dnia zapłaty; 4) oddalił powództwo w pozostałym zakresie i w pkt 5 i 6 orzekł o kosztach procesu.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że zgodnie z ww. umową poprzednik prawny pozwanego udzielił powodom kredytu w kwocie 210 000 zł denominowanego (waloryzowanego) w walucie CHF, na zakup lokalu mieszkalnego, na okres 300 miesięcy od 17 stycznia 2008 r. do 17 stycznia 2033 r. i oprocentowanego według zmiennej stopy procentowej, stanowiącej sumę zmiennej stawki LIBOR 3M oraz stałej marży banku. Kwota kredytu miała być określona według kursu kupna dewiz dla waluty CHF zgodnie z Tabelą obowiązującą w banku-kredytodawcy. Uruchomienie kredytu miało nastąpić jednorazowo w formie przelewu w PLN. Spłata rat kapitałowo-odsetkowych miała być dokonywana w PLN, po uprzednim przeliczeniu według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z Tabelą kursów obowiązującą w banku-kredytodawcy. Kredytobiorcy oświadczyli, że zostali

poinformowani przez kredytodawcę o ryzyku związanym ze zmianą kursów walut oraz rozumieją wynikające z tego konsekwencje. Powodom nie udzielono pouczeń odnoszących się do ryzyka kursowego ani nie okazano im symulacji wysokości rat na wypadek wzrostu kursu CHF. Nie udzielono im też informacji co do sposobu ustalania kursu wymiany walut przez kredytodawcę ani o tym, że stosowane są kursy kupna i kursy sprzedaży waluty, które publikowane są w Tabeli kursów banku - kredytodawcy. Powodowie mieli świadomość wahań kursowych, ale nie zdawali sobie sprawy z ich skali. Nie okazano im bowiem historycznych danych kursowych

Kredyt został uruchomiony jednorazowo i w dniu 18 lutego 2018 r. wypłacono powodom 210 000 zł, co po przeliczeniu z zastosowaniem kursu wymiany walut stanowiło równowartość 95 963,29 CHF. W okresie od 18 października 2010 r. do 18 listopada 2019 r. powodowie wpłacili z tytułu rat kredytowych kwotę 147 889,69 zł, przy czym połowę z tej kwoty wpłacili małżonkowie A. i A. W.1, a drugą połowę J. i H. W.

Sąd a quo wyjaśnił, że abuzywność klauzul przeliczeniowych i brak dochowania w stosunku do powodów jako konsumentów przedkontraktowych obowiązków w zakresie stosownych pouczeń doprowadziła, po wyeliminowaniu ich z umowy kredytowej (przy braku możliwości wypełnienia powstałej luki normą dyspozytywną), do jej nieważności. W konsekwencji nie istnieje stosunek prawny wynikający z przedmiotowej umowy i powództwo w tym zakresie podlegało uwzględnieniu na podstawie art. 189 k.p.c. w zw. z art. 58 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. Nieistnienie stosunku prawnego skutkuje obowiązkiem zwrotu świadczenia spełnionego przez powodów na podstawie spornej umowy kredytowej.

Sąd pierwszej instancji nie uwzględnił podniesionego w odpowiedzi na pozew (na wypadek unieważnienia umowy kredytu) zarzutu potrącenia wierzytelności powodów o zapłatę dochodzonej w niniejszej sprawie z wzajemną wierzytelnością pozwanego o zwrot kwoty udzielonego im kredytu w wysokości 210 000 zł oraz wierzytelnością z tytułu wynagrodzenia za korzystanie z kapitału. Wskazał, że roszczenie o zapłatę wynagrodzenia za korzystanie z kapitału nie przysługuje pozwanemu. Natomiast w odniesieniu do kwoty kapitału wyjaśnił, że jakkolwiek pełnomocnik pozwanego miał umocowanie do złożenia oświadczenia o potrąceniu

wierzytelności przysługujących pozwanemu z wierzytelnościami powodów, ale z kolei pełnomocnik procesowy powodów nie miał umocowania do przyjęcia materialno-prawnego oświadczenia o potrąceniu. W odpowiedzi na pozew pozwany nie złożył materialno-prawnego oświadczenia o potrąceniu (łącznie z zarzutem procesowym potrącenia), lecz podniósł jedynie procesowy zarzut potrącenia. Nie należy utożsamiać zarzutu potrącenia z oświadczeniem woli o potrąceniu. Za pomocą procesowego zarzutu potrącenia pozwany może powoływać się na potrącenie (oświadczenie woli), które miało miejsce w przeszłości. Jednak zarzut potrącenia może być połączony z oświadczeniem woli o potrąceniu, jeżeli oświadczenie to nie zostało uprzednio złożone. Ponadto, aby wierzytelność składającego oświadczenie o potrąceniu nadawała się do potrącenia musi być wymagalna. Z art. 455 k.c., który stosuje się do roszczenia o zapłatę z tytułu nienależnego świadczenia wynika, że jeżeli termin spełnienia świadczenia nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione po wezwaniu dłużnika do wykonania zobowiązania. Tymczasem w aktach sprawy brak jest jakiegokolwiek dowodu na to, aby pozwany przed złożeniem oświadczenia o potrąceniu wezwał powodów do zapłaty kwoty, na którą opiewała wierzytelność przedstawiona przez niego do potrącenia, a zatem wierzytelność pozwanego o zwrot kredytu jako nienależnego świadczenia na skutek nieważności umowy nie stała się wymagalna i w konsekwencji nie podlegała potrąceniu.

W ocenie Sądu pierwszej instancji nie mógł odnieść zamierzonego skutku prawnego zgłoszony jako ewentualny (na wypadek nieuwzględnienia zarzutu potrącenia) zarzut zatrzymania kwoty żądanej przez powodów do czasu spełnienia przez nich świadczenia w postaci zwrotu kapitału oraz zapłaty wynagrodzenia za korzystanie z kapitału. Zdaniem Sądu Okręgowego umowa kredytu nie jest umową wzajemną, a ponadto pozwany nie złożył powodom oświadczenia materialno-prawnego dotyczącego zatrzymania, lecz zgłosił tylko procesowy zarzut w tym przedmiocie.

Wyrokiem z 6 maja 2022 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku oddalił apelację pozwanego. Sąd odwoławczy przyjął za własne ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji. Powołując się na przedstawioną w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu

sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, konstrukcję bezskuteczności zawieszonej umowy, Sąd Apelacyjny wskazał, że ustalenie przez Sąd pierwszej instancji, iż umowa kredytu jest dotknięta bezskutecznością względną i okoliczność, że powodowie w sposób jednoznaczny wyrazili wolę braku związania umową kredytu, prowadzi do wniosku, że umowa ta jest nieważna. Nie ma więc potrzeby poszukiwania w przepisach kodeksu cywilnego innych poza art. 385¹ i n. k.c. regulacji uzasadniających przyjęcie tego rodzaju wadliwości umowy. Sąd drugiej instancji podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji odnośnie do braku wypełnienia przez kredytodawcę w stosunku do powodów jako konsumentów przedkontraktowych obowiązków informacyjnych, a także w kwestii braku skuteczności podniesionych przez pozwanego zarzutów potrącenia i zatrzymania.

W skardze kasacyjnej pozwany zaskarżając wyrok Sądu drugiej instancji w całości wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania, ewentualnie o jego uchylenie i orzeczenie co do istoty sprawy. Zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj.: 1) art. 481 § 1 k.c. na skutek bezpodstawnego zasądzenia ustawowych odsetek za opóźnienie liczonych o dnia 11 grudnia 2020 r. (tj. 14 dni od dnia doręczenia pozwanemu pisma modyfikującego powództwo), w sytuacji gdy zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, dzień złożenia przez należycie poinformowanego przez sąd konsumenta oświadczenia o wyrażeniu/odmowie wyrażenia zgody na objęcie dobrowolnym systemem ochrony konsumenckiej, które to oświadczenie zostało złożone przez powodów na rozprawie 11 października 2021 r, determinuje powstanie stanu wymagalności roszczenia konsumenta.; 2) art. 410 k.c. i art. 405 k.c. w zw. z art. 232 k.p.c. oraz art. 6 k.c. przez zasądzenie od pozwanego należności odrębnie na rzecz powodów A. i A. W.1 i odrębnie na rzecz powodów J. i H. W., podczas gdy w toku sprawy powodowie nie wykazali, iż dochodzone pozwem nienależne świadczenia spłacane były w sposób odzwierciedlony w zaskarżonym wyroku; 3) art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 58 § 1 i 2 k.c. oraz w zw. z art. 353¹ k.c. przez przyjęcie, że sporna umowa kredytu zawiera postanowienia abuzywne; 4) art. 385¹ § 1 i 2 k.c.:

a) przez przyjęcie, że przedmiotem postępowania powinny być postanowienia umowy kredytu rozumiane jako całe jednostki redakcyjne umowy, podczas

gdy przedmiotem tej oceny powinny być postanowienia rozumiane jako poszczególne normy wynikające z tych jednostek redakcyjnych; b) przez uznanie za abuzywną zarówno klauzulę ryzyka walutowego, jak i klauzulę kursową; c) polegające na tym, że po uznaniu postanowień umowy kredytu za abuzywne sąd dokonał oceny możliwości dalszego obowiązywania umowy kredytu bez wszystkich postanowień określających indeksację kredytu do CHF, w tym bez klauzuli ryzyka walutowego oraz klauzuli kursowej, podczas gdy przedmiotem oceny możliwości dalszego obowiązywania powinna być umowa bez klauzuli kursowej; 5) art. 385¹ § 1 i 2 k.c. w zw. z art. 355 § 1 k.c. na skutek uznania za abuzywne wszystkich norm z § 2 ust. 2, § 4 ust. 1a, § 9 ust. 2 umowy, podczas gdy klauzula ryzyka walutowego nie może zostać uznawana za abuzywną, gdyż określa ona główny przedmiot świadczenia stron i ponadto została sformułowana w sposób jednoznaczny, zaś powodowie byli w pełni świadomi zasad jej funkcjonowania; 6) art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 58 k.c. w zw. z art. 41 ustawy - Prawo wekslowe, a także art. 56 k.c. w zw. z art. 358 § 2 k.c. oraz art. 56 k.c. w zw. ze szczegółowo wymienionymi w skardze innymi przepisami, przez nieuwzględnienie, że w polskim prawie obowiązuje generalna norma, zgodnie z którą wartość waluty obcej określa się według kursu średniego NBP; 7) art. 69 ust. 3 ustawy - Prawo bankowe (dalej: „pr. bank.”) w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez pominięcie, że umowa kredytu może być wykonywana na podstawie art. 69 ust. 3 pr. bank. Na wypadek nie uwzględniania powyższych zarzutów skarżący zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj.: 8) art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez przyjęcie, że postanowienie abuzywne (klauzula kursowa) nie może zostać zastąpione przez sąd krajowy normą dyspozytywną o charakterze szczególnym, gdy tymczasem Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w orzeczeniu z 2 września 2021 r., C - 932/19 wprost wskazał, że jeżeli bez abuzywnego postanowienia umowa nie może dalej obowiązywać, to sąd powinien dążyć w pierwszej kolejności do uzupełnienia umowy normą dyspozytywną prawa krajowego, o ile jednocześnie norma ta pozwala na przywrócenie równowagi kontraktowej stron w zakresie postanowień uznanych za bezskuteczne i kwestionowanych przez konsumenta; 9) art. 358 § 2 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. na skutek zaniechania zastąpienia postanowień uznanych za abuzywne, tj. klauzuli ryzyka walutowego oraz klauzuli kursowej dyspozycją

normy prawnej art. 358 § 2 k.c.; 10) art. 498 k.c. oraz art. 499 k.c. w zw. z art. 203¹ k.p.c. w zw. z art. 455 k.c. przez brak uwzględnienia zgłoszonego przez pozwanego w odpowiedzi na pozew (na wypadek unieważnienia/stwierdzenia nieważności umowy kredytu) zarzutu potrącenia, z uwagi na rzekomy brak wymagalności roszczenia pozwanego, brak złożenia materialno-prawnego oświadczenia o potrąceniu, brak umocowania pełnomocnika powodów do odbioru oświadczenia o potrąceniu; 11) art. 496 k.c. oraz art. 497 k.c. w zw. z art. 455 k.c. przez nieuwzględnienie zgłoszonego przez pozwanego w odpowiedzi na pozew (na wypadek nieuwzględnienia zarzutu potrącenia) zarzutu zatrzymania z uwagi na rzekomy brak wymagalności roszczenia pozwanego, brak złożenia materialno-prawnego oświadczenia o zatrzymaniu, brak umocowania pełnomocnika powodów do odbioru oświadczenia o zatrzymaniu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17 (OSNC 2019, nr 1, poz. 2), wyjaśnił że oceny, czy postanowienie umowne jest niedozwolone dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy (zob. też uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r. - zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56). Wynika to zresztą z art. 385² k.c., który wprost stanowi, iż oceny zgodności postanowienia umowy z dobrymi obyczajami dokonuje się według stanu z chwili zawarcia umowy, biorąc pod uwagę jej treść (zob. też wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA oraz powołane w uzasadnieniu judykaty).

Sporna umowa kredytu została zawarta przed zmianą pr. bank., dokonaną ustawą z dnia 29 lipca 2011 r. (Dz. U. Nr 165, poz. 984), którą wprowadzono uregulowania, iż umowa o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska, powinna zawierać szczegółowe zasady określenia sposobów i terminów ustalania kursu wymiany walut, na podstawie którego w szczególności wyliczana jest kwota kredytu, jego transz i rat kapitałowo - odsetkowych oraz zasady przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu (art. 69 ust. 2 pkt 4a pr. bank.)

oraz, że w przypadku takich umów kredytu, kredytobiorca może dokonywać spłaty rat kapitałowo-odsetkowych bezpośrednio w tej walucie (art. 69 ust. 3 pr. bank.).

W orzecznictwie za ugruntowane już należy uznać stanowisko, że mechanizm ustalania przez bank kursów waluty, który pozostawia bankowi swobodę, jest w sposób oczywisty sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta, a klauzula, która nie zawiera jednoznacznej treści i przez to pozwala na pełną swobodę decyzyjną przedsiębiorcy w kwestii bardzo istotnej dla konsumenta, dotyczącej kosztów kredytu, jest klauzulą niedozwoloną w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134, z dnia 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18). Równoznaczność treści spornego warunku umownego do warunku wpisanego do rejestru klauzul niedozwolonych może być podstawą do unieważnienia umowy kredytowej (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21 września 2023 r., C-139/22).

W przeszłości Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej prezentował stanowisko, że w odniesieniu do postanowienia stanowiącego elementu tzw. spreadu walutowego, art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. WE L. 95, s. 29 ze zm.; dalej: „dyrektywa 93/13”), nie stoi na przeszkodzie, aby sąd krajowy zastąpił niedozwolone postanowienie umowne przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym (por. wyroki 30 kwietnia 2014 r., nr C - 26/13, Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt. i z 21 stycznia 2015 r., C - 482/13, Unicaja Banco SA v. Jose Hidalgo Rueda i in.). Orzecznictwo Sądu Najwyższego poszło jeszcze dalej i dopuszczało możliwość stosownego wypełnienia luki w umowie także w innych sytuacjach, zagrażających interesom konsumenta, również wtedy, gdy nie ma możliwości odwołania się do odpowiedniego przepisu dyspozytywnego (por. wyrok z dnia 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16, OSNC 2018 r., nr 7-8, poz. 79), a przy indeksacji prowadzącej do zmiany wysokości świadczenia zobowiązanego stanowi w istocie wariant waloryzacji sądowej, mają zatem zastosowania do niej przesłanki określone w art. 358¹ § 3 k.c. nakazujące rozważnie interesów stron i zasad współżycia

społecznego w określaniu zmiany wysokości umownego świadczenia (por. uzasadnienie wyroku z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16). Odwoływano się też do art. 358 § 2 k.c. w wersji znowelizowanej ustawą z dnia 23 października 2008 r. (Dz. U. Nr 228, poz. 1506), który stanowi, że wartość waluty obcej określa się według kursu średniego ogłaszanego przez NBP, podkreślając, że może on stanowić wskazówkę pomocną w rozwiązaniu kwestii spreadu walutowego (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16), a także do analogii z art. 41 prawa wekslowego (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16). Ponadto przyjmowano, że postanowienie umowy kredytu zawierające uprawnienie banku do przeliczenia sumy wykorzystanego przez kredytobiorcę kredytu do waluty obcej (tzw. klauzula spreadu walutowego) nie dotyczy świadczeń głównych stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016 nr 11, poz. 134, z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, z 14 lipca 2017 r., II CSK 803/16 i z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18).

W tej ostatniej kwestii w powołanym już wyroku z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uchylił się od oceny, czy będące częścią klauzuli indeksacyjnej postanowienie przewidujące spłatę rat w walucie krajowej, których wysokość była obliczana na podstawie kursu sprzedaży CHF stosownego przez kredytujący bank, określa główny przedmiot umowy, pozostawiając tę ocenę sądom krajowym. Jednak w późniejszym orzecznictwie Trybunał precyzował swoje stanowisko w tej materii, w ten sposób że za postanowienia umowne mieszczące się w pojęciu „główny przedmiot umowy” w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13, należy uważać te postanowienia, które określają podstawowe świadczenie w ramach danej umowy i które z tego względu charakteryzują tę umowę (zob. wyroki z 26 lutego 2015 r., C - 143/13 i z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. v. Banca Romaneasca SA).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego w odniesieniu do powyższych kwestii sytuacja uległa zasadniczej zmianie po wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 3 października 2019 r., C- 260/18, w którym orzeczono, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, należy interpretować w ten sposób, że: - stoi

on na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie, spowodowanych usunięciem z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, przewidującym, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów (w tym kontekście Trybunał nawiązał do wskazanych przez krajowy sąd pytający przepisów jak art. 56, czy art. 354 k.c.), które nie stanowią przepisów dyspozytywnych lub przepisów mających zastosowanie, jeżeli strony umowy wyrażą na to zgodę, a zatem możliwość zastąpienia abuzywnych postanowień umownych, która stanowi wyjątek od ogólnej zasady, zgodnie z którą dana umowa pozostaje wiążąca dla stron tylko wtedy, gdy może ona nadal obowiązywać bez zawartych w niej nieuczciwych warunków, jest ograniczona do przepisów prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym lub mających zastosowanie, jeżeli strony wyrażą na to zgodę i opiera się w szczególności na tym, że takie przepisy nie zawierają nieuczciwych warunków;

- nie stoi on na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy, po stwierdzeniu nieuczciwego charakteru niektórych warunków umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i oprocentowanego według stopy procentowej bezpośrednio powiązanej ze stopą międzybankową danej waluty, przyjął zgodnie z prawem krajowym, że ta umowa nie może nadal obowiązywać bez takich warunków z tego powodu, że ich usunięcie spowodowałoby zmianę charakteru głównego przedmiotu umowy;
- stoi on na przeszkodzie utrzymywaniu w umowie nieuczciwych warunków, jeżeli ich usunięcie prowadziłoby do unieważnienia tej umowy, a sąd stoi na stanowisku, że takie unieważnienie wywołałoby niekorzystne skutki dla konsumenta, gdyby ten ostatni nie wyraził zgody na takie utrzymanie w mocy.

Możliwość zastąpienia niedozwolonego postanowienia umownego, w tym typowych klauzul kursowych (odsyłających do tabel bankowych) wchodzi w rachubę tylko, gdy, po pierwsze, po wyłączeniu klauzuli abuzywnej umowa nie może obowiązywać, o czym decyduje obiektywne podejście w świetle prawa krajowego, przy czym wola stron umowy nie ma znaczenia; po drugie, całkowity upadek umowy naraża konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, w świetle okoliczności istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów

konsumenta oraz zastrzeżeniem, że do celów tej oceny decydująca jest wola w tym przedmiocie konsumenta; i po trzecie, istnieje przepis dyspozytywny albo przepis mający zastosowanie, gdy strony danej umowy wyrażą na to zgodę, który mógłby zastąpić wyłącznie niedozwolone postanowienie umowne, umożliwiając utrzymanie umowy z korzyścią dla konsumenta. W sytuacji, gdy powyższe przesłanki są spełnione klauzula abuzywna zostaje zastąpiona i umowa zostaje utrzymana w mocy. Natomiast, gdy przesłanki zastąpienia nie są spełnione, umowa jest w całości nieskuteczna, chyba że konsument wyrazi zgodę na niedozwolone postanowienie, przywracając mu jednostronnie skuteczność (zob. też wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 26 marca 2017 r., C - 70/17, C- 179/17, Abanca Corporation Bancaria SA, v. Albertowi Garcii Santosowi i Bankia SA, v. Alfonsowi Antoniowi Lau Mendozie i in., z 3 października 2019 r., C - 260/18 Justyna Dziubak, Kamil Dziubak v. Raiffeisen Bank International AG i z 18 listopada 2021 r., C - 212/20; uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2021 r. - zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56).

Konstrukcja zastosowana w art. 385¹ k.c. i art. 385² k.c. ma realizować dyrektywne zadanie sankcyjne, zniechęcając profesjonalnych kontrahentów zawierających umowy z konsumentami do wprowadzania do nich niedozwolonych postanowień.

Jak wskazuje się w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zob. wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C - 19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH S.A.), wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez strony w drodze umowy, chyba że konsument poprzez zmianę nieuczciwego warunku zrezygnował z przywrócenia mu sytuacji, w jakiej znajdowałby się w braku tego warunku. Z przepisu art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie wynika, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnego warunku umownego miałoby co do zasady skutek w postaci unieważnienia umowy, jeśli zmiana tego warunku pozwala na przywrócenie równowagi między obowiązkami i prawami tych stron wynikającymi z umowy i na usunięcie wady obciążającej

ten warunek. Jednak w wyroku z 8 września 2022 r., C - 80/21, C - 81/21 i C - 82/21, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej orzekł, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może, po stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku znajdującego się w umowie zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, która to nieważność nie pociąga za sobą nieważności tej umowy w całości, zastąpić ten warunek przepisem dyspozytywnym prawa krajowego, a ponadto stoją na przeszkodzie orzecznictwu krajowemu, zgodnie z którym sąd krajowy może stwierdzić nieuczciwy charakter nie całości warunku umowy zawartej między konsumentem a przedsiębiorcą, lecz jedynie elementów tego warunku, które nadają mu nieuczciwy charakter, w związku z czym warunek ten pozostaje, po usunięciu takich elementów, częściowo skuteczny, jeżeli takie usunięcie sprowadzałoby się do zmiany treści tego warunku, który ma wpływ na jego istotę.

W konsekwencji nie zasługiwały na uwzględnienie zarzuty kasacyjne eksponujące ważność umowy, przy zastąpieniu abuzywnych klauzul przeliczeniowych średnim kursem NBP albo innym rynkowym wskaźnikiem.

2. Jeżeli zaś chodzi o dopełnienie przez kredytodawcę obowiązków informacyjnych odnośnie do ryzyka walutowego, to należy wyjść od tego, że kurs wymiany waluty obcej w stosunku do waluty krajowej zmienia się w długim okresie kredytowania, co utrudnia także kredytodawcy przewidzenia zmiany obciążenia finansowego, jakie może pociągać za sobą określony w umowie kredytu mechanizm przeliczeniowy. Jednakże okoliczność ta nie może uzasadniać niewskazania w postanowieniach umowy, a także w informacjach przekazywanych przez przedsiębiorcę konsumentowi przed jej zawarciem, kryteriów stosowanych przez bank w celu ustalenia kursu wymiany mającego zastosowanie do obliczenia kwoty wypłaconego kredytu i kwot poszczególnych rat. Konsument musi mieć zapewnioną możliwość zrozumienia, do czego się zobowiązuje (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 18 listopada 2021 r., C - 212/20, MP, BP przeciwko „A” prowadzącego działalność za pośrednictwem ‘A’ S.A.). Ciężar dowodu, że klauzula umowna w rozumieniu art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 była jasna i zrozumiała spoczywa na przedsiębiorcy (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości

Unii Europejskiej z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique). Z art. 3 i 5 dyrektywy 93/13, a także z pkt 1 lit. j i l oraz pkt 2 lit. b i d załącznika do tej dyrektywy wynika, że „do celów przestrzegania wymogu przejrzystości zasadnicze znaczenie ma kwestia, czy umowa wskazuje w sposób przejrzysty powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty obcej, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak aby konsument mógł przewidzieć, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne”. Zwrot „w innych warunkach” oznacza, że w momencie zawarcia umowy, konsument powinien móc przewidzieć to, co będzie w momencie spłaty poszczególnych rat miesięcznych. Ocena świadomości konsumenta przy zawieraniu umowy jest możliwa jedynie w ramach kontroli incydentalnej, a wszelkie wątpliwości co do spełnienia przez bank wymogu przejrzystości powinny być interpretowane na korzyść konsumenta. Dlatego też do celów przestrzegania przez przedsiębiorcę w stosunku do konsumenta wymagania przejrzystości zasadnicze znaczenie ma to, czy umowa wskazuje w sposób jednoznaczny powody i specyfikę mechanizmu przeliczania waluty, tak by konsument mógł przewidzieć, na podstawie transparentnych i zrozumiałych kryteriów, wynikające dla niego z tego faktu konsekwencje ekonomiczne (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 30 kwietnia 2014 r., C - 26/13, sprawa Árpád Kásler, Hajnalka Káslernè Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt.). Nawet okoliczność, że kredytobiorcą jest prawnoicnwik banku nie wpływa na konieczność poinformowania go o istotnych ryzykach związanych z iumową (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21 września 2023 r., C – 139/22).

W aktualnym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego rozróżnia się abuzywność postanowień dotyczących kryteriów przeliczania waluty krajowej na walutę denominacyjną/indeksacyjną (klausule kursowe), od innych klauzul, których zastrzeżenie w umowie jest także równoznaczne z obciążeniem konsumenta ryzykiem walutowym, tj., negatywnymi następstwami deprecjacji waluty krajowej (tzw. klauzule ryzyka walutowego)

(zob. wyroki z 20 września 2017 r., C - 186/16, Ruxandra Paula Andriuc i in. v. Banca Romaneasca SA, z 22 lutego 2018 r., C - 119/17, z 20 września 2018 r., C - 51/17, OTP Bank Nyrt. i in. v. Terez Ilyez i in., z 14 marca 2019 r., C - 118/17, Zsuzsanna Dunai v. ERSTE Bank Hungary Zrt., z 6 grudnia 2021 r., C 670/20, ERSTE Bank Hungary Zrt., uzasadnienia wyroków Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., II CSK 382/18 i z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Postanowienia umowy kredytu zawierające tzw. klauzulę ryzyka walutowego dotyczą głównego świadczenia konsumentów (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique). W celu zadośćuczynienia wymaganiu ich transparentności, nie jest wystarczająca ogólna informacja przedsiębiorcy pozwalająca konsumentowi na zrozumienie, że w zależności od zmian kursu wymiany zmiana parytetu pomiędzy walutą rozliczeniową a walutą spłaty może pociągać za sobą niekorzystne konsekwencje dla jego zobowiązań finansowych, ani przedstawienie mu ewentualnych wahań kursów wymiany. Konsument powinien być jasno poinformowany, że podpisując umowę kredytu indeksowanego do waluty obcej, ponosi przez cały okres obowiązywania umowy ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku silnej deprecjacji waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19, VP i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance S.A., Procureur de la Republique oraz wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

W powołanym już wyroku z 10 czerwca 2021 r., C - 776/19, C - 782/19 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 3 ust. 1 dyrektywy nr 93/13 należy dokonywać w ten sposób, że warunki umowny kredytu, które powodują skutek w postaci ponoszenia nieograniczonego ryzyka kursowego przez kredytobiorcę, mogą doprowadzić do powstania znaczącej nierównowagi wynikających z tej umowy kredytu praw i obowiązków stron ze szkodą

dla konsumenta, jeśli przedsiębiorca nie mógłby racjonalnie oczekiwać, przestrzegając wymogu przejrzystości w stosunku do konsumenta, że ten konsument zaakceptowałby, w następstwie indywidualnych negocjacji, nieproporcjonalne ryzyko kursowe, które wynika z takich warunków (por. też uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22).

Z kolei w uzasadnieniu wyroku z 27 listopada 2019 r. II CSK 483/18, Sąd Najwyższy wskazał, że nie jest wystarczające wskazanie w umowie, że ryzyko związane z zmianą kursu waluty ponosi kredytobiorca oraz odebranie od niego oświadczenia o standardowej treści, że został poinformowany o ponoszeniu ryzyka wynikającego ze zmiany kursu waluty oraz przyjął do wiadomości i akceptuje to ryzyko. Wprowadzenie do umowy kredytowej zawieranej na wiele lat mechanizmu działania ryzyka kursowego, wymagało szczególnej staranności Banku w zakresie wyraźnego wskazania zagrożeń wiążących się z oferowanym kredytem, tak by konsument miał pełne rozeznanie konsekwencji ekonomicznych zawieranej umowy. W takim stanie rzeczy przedkontraktowy obowiązek informacyjny w zakresie ryzyka kursowego powinien zostać wykonany w sposób jednoznacznie i zrozumiale unaoczniający konsumentowi, który z reguły posiada elementarną znajomość rynku finansowego, że zaciągnięcie tego rodzaju kredytu jest bardzo ryzykowne.

Ochrona konsumenta może zostać zapewniona jedynie wtedy, gdy uwzględnione zostaną jego rzeczywiste i tym samym bieżące interesy, a nie interesy, jakie miał w okolicznościach istniejących w chwili zawarcia danej umowy. Podobnie skutki, przed którymi interesy te powinny być chronione, to takie, które rzeczywiście powstałyby, w okolicznościach istniejących lub możliwych do przewidzenia w chwili zaistnienia sporu, gdyby sąd krajowy unieważnił tę umowę, a nie skutki, które w dniu zawarcia tej umowy wynikałyby z jej unieważnienia (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C - 260/18, motyw 51).

W świetle dyrektywy 93/13, pojęcie znaczącej nierównowagi na niekorzyść konsumenta należy ocenić, przeprowadzając analizę przepisów krajowych mających zastosowanie w przypadku braku porozumienia stron, aby ocenić, czy i, w odpowiednim przypadku, w jakim zakresie postanowienia umowne stawiają

konsumenta w sytuacji gorszej niż ta przewidziana w obowiązujących przepisach krajowych; aby ustalić, czy ta równowaga pozostaje „w sprzeczności z wymogami dobrej wiary”, należy sprawdzić, czy przedsiębiorca traktujący konsumenta w sposób sprawiedliwy i słuszny mógłby racjonalnie spodziewać się, iż konsument ten przyjąłby dany warunek w drodze negocjacji indywidualnych (zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 14 marca 2013 r., C - 415/11, Mohammed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya Tarragona i Monresa, uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2). Rażąco naruszenie interesów konsumenta oznacza nieusprawiedliwioną dysproporcję, na niekorzyść konsumenta praw i obowiązków wynikających z umowy, skutkujące niekorzystnym ukształtowaniem jego sytuacji ekonomicznej oraz jego nierzetelne traktowanie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, z 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC - ZD 2017, nr 1, poz. 9; z 27 listopada 2015 r., I CSK 945/14, z 30 września 2015 r., I CSK 800/14, z 29 sierpnia 2013 r. I CSK 660/12).

Konsument jest stroną słabszą w stosunku do przedsiębiorcy, zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania. Z tej przyczyny art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przewiduje, że nieuczciwe warunki nie będą wiążące dla konsumenta. Jest to przepis bezwzględnie wiążący, który zmierza do zastąpienia formalnej równowagi praw i obowiązków stron, ustanowionych w umowie, równowagą rzeczywistą, która przywraca równość stron. Sąd krajowy zobowiązany jest do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne wchodzące w zakres stosowania dyrektywy mają nieuczciwy charakter i by dokonawszy takiego badania, zniwelował brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą (zob. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 4 czerwca 2009 r., C - 243/08, Pannon GSM, motywy 31,32, z 14 czerwca 2012 r., C - 618/10, Banco Espanol de Credit SA, v. Joaquin Calderon Camino, motywy 39, 40, 42,43, a także wyrok z 3 marca 2020 r., C - 125/18, Gomez del Moral Guasch, motyw 62).

Poprzednik prawny pozwanego Banku nie dopełnił przedkontraktowych obowiązków informacyjnych w stosunku do powodów i nie pouczył ich należycie

o ryzyku walutowym, ograniczając się w tej materii wyłącznie do standardowej procedury i ogólnych informacji.

W kontekście problematyki związanej z interesem prawnym powodów w stwierdzeniu nieważności umowy kredytowej odnotować trzeba, że w wyroku z 23 listopada 2023 r., C-321/22 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, iż art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie przepisom krajowym, zgodnie z ich wykładnią dokonaną w orzecznictwie, które w celu uwzględnienia wytoczonego przez konsumenta powództwa zmierzającego do stwierdzenia bezskuteczności nieuczciwego warunku w umowie zawartej z przedsiębiorcą wymagają dowodu na istnienie interesu prawnego, w sytuacji gdy uznaje się, że taki interes nie istnieje, jeżeli konsumentowi przysługuje powództwo o zwrot nienależnego świadczenia, lub gdy może on powołać się na tę bezskuteczność w ramach obrony przed powództwem wzajemnym w przedmiocie wyegzekwowania wykonania zobowiązania wytoczonym przeciwko niemu przez tego przedsiębiorcę na podstawie tego warunku.

Z tych przyczyn w odniesieniu do żądania ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego ze spornej umowy kredytowej, z powodu jej nieważności, zarzuty kasacyjne nie mogły doprowadzić do zamierzonego skutku prawnego. Dlatego też w tym zakresie Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.,

3. Jeżeli chodzi o zaskarżone rozstrzygnięcie w przedmiocie roszczenia pieniężnego, to niezrozumiały jest zarzut kasacyjny oparty na naruszeniu art. 410 k.c. i 405 k.c. w zw. z art. 232 k.p.c. przez zasądzenie od pozwanego należności odrębnie na rzecz powodów A. i A. W.1 i odrębnie na rzecz powodów J. i H. W. Ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji że dochodzoną pozwem należność w kwocie 147 889, 69 zł małżonkowie A. i A. W.1 oraz J. i H. W. spłacili po połowie, nie zostały zakwestionowane w apelacji. W ramach kognicji wyznaczonej art. 378 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c. sąd odwoławczy jest związany zarzutami skierowanymi przeciwko podstawie faktycznej rozstrzygnięcia Sądu pierwszej instancji (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008, nr 6, poz. 55).

Nie zasługiwał też na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 481 § 1 k.c. W tej materii wypowiedział się również Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, a mianowicie w wyroku z 7 grudnia 2023 r., C-140/22 wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej ze względu na przewidziane w niej abuzywne postanowienia, stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą wykonywanie praw, które konsument wywodzi z tej dyrektywy, jest uzależniona od złożenia przez tego konsumenta przed sądem oświadczenia, w którym twierdzi on, że nie wyraża zgody na utrzymanie w mocy tego abuzywnego warunku oraz że jest świadomy konsekwencji tego uznania nieważności umowy oraz wyraża on zgodę na uznanie umowy za nieważną.

Wobec tego o wymagalności roszczenia zwrotnego konsumenta przeciwko przedsiębiorcy decydują ogólne reguły w tym przedmiocie, czyli art. 455 k.c.

4. Zasługiwał natomiast na uwzględnienie zarzut kasacyjny dotyczący oceny prawnej skuteczności podniesionego w odpowiedzi na pozew przez pozwanego zarzutu potrącenia obejmującego jednak wyłącznie kwotę wypłaconego powodowi kapitału w wysokości 210 000 zł. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie kwestionuje uprawnienia kredytodawcy do dochodzenia zwrotu kwoty wypłaconego konsumentowi kredytu na podstawie nieważnej umowy. Otóż w wyrokach z 15 czerwca 2023 r., C - 520/21, z 7 grudnia 2023 r., C-140/22 oraz w postanowieniu z 11 grudnia 2023 r., C-756/22 Trybunał stwierdził, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w kontekście nieważności umowy kredytowej zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, stoją one na przeszkodzie takiej wykładni prawa krajowego, że instytucja bankowa może domagać się od konsumenta rekompensaty przekraczającej zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania umowy oraz ustawowe odsetki za zwłokę liczone od dnia wezwania do zapłaty,

Obowiązek zwrotu kwoty kapitału udzielonego kredytu w wykonaniu nieważnej umowy jest oczywisty i odpowiada zasadzie proporcji sankcji w stosunku do pozwanego kredytodawcy za stosowanie niedozwolonych postanowień

w umowach zawieranych z konsumentami oraz konstytucyjnej zasadzie sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji RP).

Jakkolwiek modelowo strona, która zamierza w procesie skorzystać z potrącenia, najpierw powinna skierować do dłużnika wierzytelności, której termin spełniania nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania stosowne wezwanie na podstawie art. 455 k.c., a po doręczeniu go dłużnikowi, złożyć oświadczenie o potrąceniu (o skutku materialno-prawnym), a następnie podnieść w formie pisemnej procesowy zarzut potrącenia (art. 203¹ k.p.c.). Niemniej jednak stanowisko co do dopuszczalności kwalifikowania pism procesowych jako zawierających również oświadczenia woli o skutkach prawno-materiałnych, należy uznać za ugruntowane w orzecznictwie, przy czym, co oczywiste, nie dotyczy to tych czynności materialnoprawnych, dla których zastrzeżona została forma szczególna pod rygorem nieważności. W uchwale z dnia 11 września 1997 r., III CZP 39/97 (OSNC 1997, nr 12, poz. 191), Sąd Najwyższy wyjaśnił, że wypowiedzenie najmu lokalu mieszkalnego może nastąpić również przez doręczenie najemcy wniesionego przez pełnomocnika procesowego pozwu o opróżnienie tego lokalu. W innym judykacie, Sąd Najwyższy stwierdził, że wprowadzie przewidziany w art. 91 k.p.c. zakres umocowania z mocy ustawy nie uprawnia pełnomocnika procesowego do złożenia materialnoprawnego oświadczenia o potrąceniu, to jednak oświadczenie woli mocodawcy o udzieleniu pełnomocnictwa do złożenia takiego oświadczenia może być złożone w sposób dorozumiany (por. wyrok z dnia 20 października 2004 r., I CKN 204/04, OSNC 2005, nr 10, poz. 176).

Dopuszczalne jest więc potraktowanie złożonego w procesie w piśmie procesowym zarzutu potrącenia jako czynności o skutku mieszanym, tj. materialno-prawnym i procesowym oraz jako wezwania dłużnika do zapłaty świadczenia o charakterze bezterminowym. Złożenie oświadczenia o potrąceniu o skutku materialno-prawnym nie wymaga zachowania szczególnej formy, co oznacza, iż na podstawie całokształtu okoliczności sprawy możliwe jest przyjęcie, iż zostało ono wyrażone konkludentnie (art. 61 k.c.), zwłaszcza gdy - jak w tej sprawie - pełnomocnik pozwanego dysponował wyraźnym umocowaniem do złożenia powodowi także oświadczenia o potrąceniu o skutku materialnoprawnym (k. 111). Podobnie zresztą jest w przypadku uznania ww. pisma procesowego za obejmujące

również wezwania do zapłaty w rozumieniu art. 455 k.c., które też nie wymaga szczególnej formy, a zatem na zasadzie analogii do oświadczeń woli, może być ono dokonane konkludentnie. Wezwanie dłużnika do wykonania zobowiązania, jeżeli termin spełnienia świadczenia nie był oznaczony ani nie wynikał z właściwości tego zobowiązania, jest kwalifikowane jako czyn połączony z przejawem woli i wywiera skutek prawny w postaci obowiązku niezwłocznego spełnienia świadczenia, czyli wymagalność wzajemnej wierzytelności. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że zgodnie z art. 316 k.p.c. zasądzeniu roszczenia nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że stało się wymagalne w toku sprawy. Wobec tego potraktowanie pisma procesowego zawierającego zarzut potrącenia również jako wezwania do zapłaty, skutkującego powstaniem stanu wymagalności wierzytelności oraz jako oświadczenia o potrąceniu nie niweczy skuteczności materialno-prawnej oświadczenia o potrąceniu, tylko dlatego, że w chwili doręczenia dłużnikowi ww. pisma nie zaistniał jeszcze stan wymagalności, lecz dopiero po upływie stanu niezwłoczności w rozumieniu art. 455 k.c.

Nie ulega więc jakiegokolwiek wątpliwości, iż pełnomocnik pozwanego działając w imieniu mocodawcy miał wolę doprowadzenia do umorzenia dochodzonej przez powodów wierzytelności pieniężnej na skutek jej potrącenia z wzajemną wierzytelnością (z tytułu zwrotu wypłaconego kapitału kredytu), którą to wolę wyraził w sposób dostatecznie wyraźny w odpowiedzi na pozew.

W stanie faktycznym sprawy zarzut potrącenia został zgłoszony w odpowiedzi na pozew (k. 70-71). Wprawdzie pismo to zostało doręczone pełnomocnikowi powodów, który dysponował jedynie umocowaniem procesowym w zakresie określonym w art. 91 k.p.c. (k. 23-27), ale ta okoliczność (tj. brak stosownego umocowania do odbioru oświadczeń materialno-prawnych, na co powołał się pełnomocnik powodów – k.259) sama w sobie nie oznacza, że zawarte w odpowiedzi na pozew oświadczenie o potrąceniu nie doszło do powodów w taki sposób, że mogli zapoznać się z jego treścią, jak tego wymaga art. 61 k.c. Należy zauważyć, że po doręczeniu pełnomocnikowi powodów odpowiedzi na pozew złożył on pismo procesowe, stanowiące nie tylko replikę na odpowiedź na pozew, ale i modyfikację powództwa, w ramach której podwyższona została kwota roszczenia pieniężnego (k. 216). W tej sytuacji trudno przyjąć, aby pełnomocnik

powodów nie informował mocodawców o treści odpowiedzi na pozew i kwestiach związanych zawartym w niej potrąceniem. Zwłaszcza, że pełnomocnik powodów odniósł się merytorycznie do zarzutu potrącenia, podnosząc też zarzut przedawnienia roszczenia pozwanego (k. 217 i 238). Dlatego też należało przyjąć, że zawarte w odpowiedzi na pozew wezwanie do zapłaty i oświadczenie pozwanego o potrąceniu (wyrażone konkludentnie) doszło do powodów, w taki sposób, że mogli się z nim zapoznać przynajmniej w dacie wysłania pełnomocnikowi pozwanego pisma procesowego - repliki na odpowiedź na pozew (art. 231 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.).

Podniesiony przez pozwanego w odpowiedzi na pozew zarzut procesowy potrącenia obejmuje wierzytelność, o której mowa w art. 203¹ § 1 k.p.c. i spełnia wymóg formalny z art. 203¹ § 3 k.p.c., zaś przez wzgląd na przytoczoną treść art. 316 k.p.c., czyni zadość warunkowi z art. 203¹ § 2 k.p.c.

5. Pozwany oprócz zarzutu potrącenia podniósł także zarzut zatrzymania na wypadek nieuwzględnienia zarzutu potrącenia. Sąd odwoławczy uznał, że umowa kredytu nie jest umową wzajemną, a ponadto, iż pozwany złożył jedynie procesowy zarzut zatrzymania.

W uchwale składu siedmiu sędziów z 28 lutego 2025 r., III CZP 126/22, Sąd Najwyższy wyjaśnił że umowa o kredyt jest umową wzajemną. Ponadto zawarte w pkt 4 niniejszego uzasadnienia wywody prawne dotyczące kwalifikacji podniesionego przez pozwanego w odpowiedzi na zarzutu potrącenia jako czynności mieszanej o skutku materialno-prawnym i procesowym, a także dojścia do powodów oświadczenia o skutku materialnoprawnym, zachowują aktualność również w odniesieniu do podniesionego przez pozwanego w odpowiedzi na pozew zarzutu zatrzymania.

Należy mieć jednak na uwadze, że w kwestii dopuszczalności skorzystania przez przedsiębiorcę w sporze z konsumentem z zarzutu zatrzymania wypowiedział się Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W wyroku z 14 grudnia 2023 r., C- 28/22, wyjaśnił, że w razie stwierdzenia nieważności umowy kredytowej zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, konsument jest uprawniony do domagania się od przedsiębiorcy zwrotu świadczeń spełnionych przez konsumenta w wykonaniu

tej umowy oraz odsetek za opóźnienie od momentu upływu terminu nałożonego na danego przedsiębiorcę do wykonania tego zobowiązania, po tym jak przedsiębiorca ten otrzyma wezwanie do zwrotu tego świadczenia, zaś zgłoszony przez przedsiębiorcę zarzut zatrzymania w ogóle nie niweczy roszczenia odsetkowego konsumenta. Z kolei w postanowieniu z 8 maja 2024 r., C - 424/22, Trybunał stwierdził, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w kontekście stwierdzenia nieważności zawartej przez instytucję bankową z konsumentem umowy kredytu hipotecznego z uwagi na nieuczciwy charakter niektórych warunków tej umowy powołanie się przez tę instytucję na prawo zatrzymania prowadzi do uzależnienia przysługującej konsumentowi możliwości uzyskania przez niego zapłaty kwot, które zasądzono od wspomnianej instytucji ze względu na skutki restytucyjne wynikające ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru tych warunków, od równoczesnego zaofiarowania przez tego konsumenta zwrotu albo zabezpieczenia zwrotu całości świadczenia otrzymanego od tej samej instytucji przez konsumenta na podstawie wspomnianej umowy, niezależnie od spłat dokonanych już w wykonaniu tej umowy.

W związku z wątpliwościami w tej materii Sąd Najwyższy w toku postępowania w sprawie III CZP 126/22 wystąpił do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z pytaniem prejudycjalnym, czy art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w razie niemożności dalszego obowiązywania umowy kredytu jako umowy wzajemnej, po wyeliminowaniu z niej niedozwolonych warunków, nie stoją one na przeszkodzie stosowaniu, względnie nie ograniczają stosowania przepisów prawa krajowego, takich jak art. 496 w zw. z art. 497 k.c. (prawo zatrzymania), zezwalających sądowi – na skutek podniesienia zarzutu przez pozwaną instytucję kredytową w postępowaniu z powództwa konsumenta – na zastrzeżone w wyroku uwzględniającym roszczenie restytucyjne konsumenta o zwrot kwoty zapłaconej w wykonaniu nieważnej umowy kredytu, że spełnienie tego świadczenia przez instytucję kredytową nastąpi wtedy, gdy konsument zaofiaruje zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania tej umowy albo zabezpieczy spełnienie tego świadczenia? Jednak postanowieniem z dnia 28 listopada 2024 r., C – 49/24 Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

uznał wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym za oczywiście niedopuszczalny podnosząc, że warunkiem zastosowania procedury prejudycjalnej jest w szczególności rzeczywiste istnienie przed sądem krajowym sporu, w którym sąd ten ma wydać orzeczenie pozwalające na uwzględnienie orzeczenia prejudycjalnego. Natomiast w sprawie postępowanie przed Sądem Najwyższym, w ramach którego został złożony wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, nie dotyczy żadnego sporu, który byłby zawisły przed tym sądem lub jakimkolwiek innym sądem. W przypadku gdy Rzecznik Finansowy rozpatruje kwestie prawne mające na celu położenie kresu rozbieżnościom w wykładni w orzecznictwie krajowym sądów orzekających co do istoty, Sąd Najwyższy orzeka bez konieczności rozstrzygnięcia jakiegokolwiek sporu między stronami.

Z tych względów w odniesieniu do zaskarżonego rozstrzygnięcia o roszczeniu pieniężnym Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ § k.p.c., a o kosztach postępowania kasacyjnego zgodnie z art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c..

Władysław Pawlak Roman Trzaskowski Agnieszka Piotrowska

[PG]

[SOP]

[r.g.]